Nr 206.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående åtgärder med föranledande av ökningen i göromålen inom Södra Roslags domsaga; given Stockholms slott den 14 mars 1922.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

A. Åkerman.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 mars 1922.

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Åkerman anmäler ärende angående åtgärder med föranledande av ökningen i göromålen inom Södra Roslags domsaga; och anför föredraganden härvid:

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 juli 1921 har tillförordnade domhavanden i nämnda domsaga S. Luterkort, under anförande att åtgärder snarast möjligt syntes böra vidtagas i syfte att åstadkomma ökad säkerhet och snabbhet i fråga om expeditionen av ärenden inom

domsagan, hemställt, att vid inträffande ledighet å häradshövdingämbetet måtte med ämbetets återbesättande bero i avbidan å närmare utredning av berörda förhållanden.

Sedan hovrätten i anledning härav avgivit infordrat utlåtande, har Kungl. Maj:t den 12 augusti 1921 dels anbefallt hovrätten att inkomma med utredning, vilka åtgärder borde vidtagas för avhjälpande av olägenheter, som vore en följd av den allt mer fortgående stegringen av domargöromålen i domsagan, dels ock bestämt, att med åtgärder för återbesättande av häradshövdingämbetet i domsagan skulle anstå tillsvidare, intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnade.

I anledning av nämnda åläggande har hovrätten införskaffat yttranden från länsstyrelsen i Stockholms län samt vederbörande tingslagsbor, häradsrätt och domhavande ävensom landsfogden i länet, varefter hovrätten, sedan tillförordnade domhavanden i anledning av länsstyrelsens yttrande inkommit med ytterligare en skrift, i skrivelse den 16 februari 1922 avgivit eget utlåtande i ärendet.

Sedermera har jämväl processkommissionen inkommit med infordrat utlåtande.

Under det sagda utredning pågått, har häradshövdingen i domsagan friherre C. M. Fleetwood från och med den 1 september 1921 beviljats begärt avsked, och står häradshövdingämbetet i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts omförmälda beslut den 12 augusti 1921 för närvarande obesatt.

Samtliga de myndigheter, som enligt vad ovan nämnts yttrat sig, hava varit eniga därom att den starka ökningen av göromålen inom domsagan påkallar särskilda åtgärder, på det arbetet skall kunna utföras på ett för rättssäkerheten betryggande sätt samt i sådan ordning, att rättsskipningens snabbhet icke behöver bliva lidande. Olika synpunkter hava däremot gjort sig gällande beträffande de medel, som för ändamålet må vara de lämpligaste.

Arbetsförhållandena inom domsagan.

Innan jag närmare ingår på frågan härom, vill jag lämna en kortfattad redogörelse för de nuvarande arbetsförhållandena inom Södra Roslags domsaga. Denna domsaga, som består av endast ett tingslag, är landets med avseende å folkmängd och arbetsgöromål största domsaga. Vid utgången av år 1920 uppgick befolkningen därstädes till 60,266 personer. Till jämförelse må nämnas, att de därnäst folkrikaste domsagorna äro Östra Värends domsaga med 57,359 invånare samt Östbo och Västbo domsaga med 55,345 invånare. Vad angår arbetskvantiteten

gör sig den största skillnaden mellan Södra Roslags domsaga och andra domsagor gällande beträffande lagfarts- och inteckningsärenden. För femårsperioden 1916—1920 uppgick antalet lagfarter i domsagan i medeltal för år till 1,680 samt för år 1921 till 1,583. Motsvarande siffror för inteckningsärenden utgjorde 4,838 och 5,774. Enligt tillgänglig statistik komma följande domsagor beträffande antal lagfarts- och inteckningsärenden närmast, räknat i årligt medeltal för nämnda femårsperiod, nämligen: Södertörns domsaga med respektive 1,208 och 2,932, Sollentuna och Färentuna domsaga med respektive 739 och 1,910 samt Rönnebergs, Onsjö och Harjagers domsaga med respektive 1,027 och 1,562. I flertalet övriga domsagor utgjorde sammanlagda antalet dylika ärenden exempelvis under år 1920 mellan 1,000 och 2,000, medan det för icke så få understeg 1,000.

Vidkommande antalet handlagda mål har detta i årligt medeltal under sagda femårsperiod uppgått i Södra Roslags domsaga till 891 samt i följande domsagor till, i Tveta, Vista och Mo domsaga 797, i Frosta och Eslövs domsaga 740 samt i Medelpads västra domsaga 632. För ett fåtal av de övriga domsagorna uppgick antalet under år 1920 till över 500, medan för det stora flertalet statistiken utvisar ett vida lägre antal.

En mera detaljerad framställning rörande antalet mål visar, att antalet avgjorda tvistemål, vilka ej förfallit, avskrivits eller tredskovis avdömts, under år 1920 uppgått till, i Södra Roslags domsaga 160, Södertörns domsaga 149, Östbo och Västbo domsaga 111 samt för vissa större domsagor mellan 50 och 100. Bland brottmål, som anhängiggjorts enligt strafflagen och ej angingo fylleri, utgjorde under år 1920 de, som handlagts vid mera än ett rättegångstillfälle, i Södra Roslags domsaga 50, i Medelpads östra 44, i Södertörns 42 och i vissa större domsagor mellan 13 och 40. Antalet brottmål, däri någon varit häktad, utgjorde år 1920 i Södra Roslags domsaga 36, i Södertörns 33, i Medelpads östra 27 samt i vissa större domsagor mellan 4 och 18. Antalet brottmål, i vilka talan fördes enligt specialförfattningar eller om ansvar för fylleri, utgjorde för samma år i Södra Roslags domsaga 565, Tveta, Vista och Mo 497, Oppunda ochVillåttinge 468 samt i vissa andra större domsagor under 400 ned till 59. Rannsakningar med häktade krävde i Södra Roslags domsaga under år 1920 icke mindre än 52 rättegångstillfällen. Sedermera lära rannsakningarna väl hava gått tillbaka, men torde dock för närvarande extra tingssammanträden för dylika förrättningar mycket ofta påkrävas.

Antalet under varje år begärda gravationsbevis uppgår till om-

kring 2,000. År 1920 översteg det 2,300. I de domsagor, som komma närmast härutinnan, torde antalet gravationsbevis utgöra mellan 500 och 1,000 för år.

En särskild svårighet, som givetvis uppstår i en domsaga av Södra Roslags storlek och med därvarande jordförhållanden, är att erhålla överskådlighet och reda i lagfarts- och inteckningsböckerna. Vad som i denna liksom i andra till en storstad gränsande domsagor gör inskrivningsväsendets handhavande särskilt mödosamt är förefintligheten av stadsliknande samhällen, bestående av småfastigheter, som uppkommit genom avstyckning från jordeboksnummer. Med nu tillämpad ordning upptagas i resp. lagfarts- och inteckningsboken frågor om lagfarter och inteckningar å sådan avstyckning i kronologisk ordning å upplägget för det jordeboksnummer, varifrån avstyckningen härrör. Givet är att, då beträffande ett enda jordeboksnummer kan förekomma flera tusen inskrivningar, det skall vara förenat med betydande svårighet att erhålla erforderlig överblick över dem samt att, även om vissa hjälpregister till fastighetsböckerna upprättas, beträffande fastigheter under dylika jordeboksnummer utfärda gravationsbevis.

För att kunna så vitt möjligt uppbära den oerhörda arbetsbörda, som förefinnes i domsagan, har givetvis måst anställas en stor personal av såväl juridiskt bildade personer som skrivbiträden. Sedan ungefär ett år tillbaka är sålunda i domsagan anställd en av staten avlönad biträdande domare. Vidare stå till domhavandens förfogande en statsavlönad förste notarie och en andre notarie, till vilkens avlönande häradshövdingen lämnar visst bidrag, samt dessutom ett växlande antal, för närvarande elva, oavlönade yngre biträden, vilka för vinnande av förberedande praktisk utbildning tjänstgöra i domsagan men åt denna tjänstgöring ägna endast en del av sin arbetstid. Därjämte avlönas av tillförordnade domhavanden, förutom 5 à 6 biträden för renskrivning, 2 à 3 kvinnliga biträden, som, utan att vara juridiskt utbildade, tillhandagå med uppsättande av lagfarts- och inteckningsprotokoll, förande av fastighetsböcker och liknande göromål.

Tillförordnade domhavanden.

Trots denna jämförelsevis talrika personal har det visat sig omöjligt att uppfylla de i gällande författningar givna föreskrifter rörande tiden för expeditioners tillhandahållande. Tillförordnade domhavanden konstaterar, att den ständigt växande arbetsbördan i domsagan och frågan om möjligheten för häradshövdingen att med iakttagande av den rättssökande allmänhetens berättigade intressen kunna uppbära denna arbetsbörda under de senaste åren blivit ett problem av allt mera brännande

natur. Detta gällde särskilt expedierandet av lagfarts- och inteckningsärenden. Expeditionstiden med avseende å dessa, vilken enligt gällande föreskrifter i allmänhet borde uppgå till högst en månad, beräknades år 1920 till tre och en halv månader, dock så att i fall av brådska expeditionen plägade utlämnas på kortare tid. För närvarande vore expeditionstiden omkring två månader. I annat sammanhang uttalar tillförordnade domaren, att med hänsyn till mångfalden och vikten av andra uppgifter, som åvila domaren i denna domsaga, utövningen av kontrollen över lagfarts- och inteckningsärendenas iordningställande vore av synnerligen påkostande art samt att frågan om möjligheten för en person att i längden uppbära en dylik påfrestning måste framstå såsom en viktig faktor vid övervägandet av åtgärder för domsagans framtida gestaltande. Det framstode för honom såsom ofrånkomligt, att snarast möjligt åtgärder måste vidtagas i syfte att den rättssökande allmänhetens berättigade krav å ökad säkerhet och snabbhet i fråga om expeditionen inom domsagan måtte kunna realiseras. Beträffande gravationsbevis yttrar han, att ansvaret för dessa bevis med hänsyn till utvecklingens snabbhet och fastighetsbokväsendets beskaffenhet hastigt närmade sig olidlighetens stadium även sedan biträdande domare numera förordnats i domsagan och denne övertagit en del av ansvaret.

Svea hovrätt. Svea hovrätt framhåller, att det sedan lång tid tillbaka visat sig omöjligt att uppfylla gällande föreskrifter om tiden för tillhandahållande av expeditioner. Förhållandet hade föranlett livliga klagomål från allmänhetens sida. Av den senaste innehavaren av häradshövdingämbetet liksom ock av den nuvarande tillförordnade domaren hade tydligen gjorts stora ansträngningar för att avhjälpa den överklagade långsamheten och, sedan biträdande domare blivit anställd, hade man uppnått en relativ förkortning av expeditionstiden. Utan att underskatta värdet av detta framsteg måste man likväl fastslå, att situationen alltjämt vore långt ifrån tillfredsställande.

Processkommissionen. Även processkommissionen anser utredningen i ärendet tydligen giva vid handen, att domargöromålen i domsagan tagit en sådan omfattning, att ett organisatoriskt ingripande från statens sida erfordras.

Departementschefen. Tydligt synes mig vara, att arbetsbördan inom Södra Roslags domsaga överskridit gränserna för vad som med hänsyn såväl till rättssäkerheten som domarens egen person lämpligen bör åläggas en domare. Domsagan har med avseende å samtliga grupper av ärenden, som

falla under häradshövdingens handläggning, att uppvisa högre antal ärenden än någon annan domsaga i landet. En och annan domsaga finnes väl, som med avseende å ett och annat slag av ärenden kan komma ganska nära, men understiga övriga grupper av ärenden väsentligt siffrorna för Södra Roslags domsaga. Framför allt framträder arbetet med lagfarts- och inteckningsärendena samt de å protokollen däröver grundade gravationsbevisen såsom betungande och tidsödande. Det synes uteslutet, att en person, även med den hjälp en biträdande domare må kunna lämna, skall medhinna att personligen leda och övervaka arbetet i alla dess detaljer; och det ansvar, som åvilar häradshövdingen, blir under sådana omständigheter allt för tryckande. Och för den rättssökande allmänheten måste den av hittills rådande förhållanden framtvingade långsamheten i de enligt sin natur ofta mycket brådskande ärendenas expediering betecknas såsom olidlig. Tidtals har också stockningen i arbetet varit så svårartad, att förhållandena i domsagan på inskrivningsväsendets område med skäl kunnat betecknas såsom stående på gränsen till rättslöshet. Lika med de i ärendet hörda myndigheterna anser jag därför, att snara åtgärder äro påkallade för att åstadkomma en förbättring i förhållandena.

Åtgärder för svårigheternas avhjälpande.

Att härvid bygga på ett utvecklande av anordningen med biträde av icke rättsbildade personer för utförande av arbetet med de s. k. inskrivningsärendena torde näppeligen låta sig göra. I överensstämmelse med vad hovrätten och processkommissionen uttalat, anser jag det ur rättssäkerhetens synpunkt vara en ofrånkomlig förutsättning, att dessa biträdens arbete i alla detaljer övervakas och granskas av den rättsbildade person, som bär ansvar för ärendenas handläggning, särskilt i en domsaga där fastigheter ofta nog till många hundratal förekomma sammanblandade å ett och samma upplägg i lagfarts- och inteckningsböckerna.

Svårigheterna torde, såsom jämväl av hovrätten och processkommissionen framhållits, lika litet kunna ordnas genom ökande av antalet rättsbildade biträden. Dylika biträden, som kunna väntas komma att endast mera tillfälligt kvarstanna, kunna icke erbjuda häradshövdingen det stöd, som erfordras i arbetet. Svårigheter torde även uppstå att förvärva ett större antal sådana biträden. Utöver den rent pekuniära fördelen — och denna lärer under föreliggande omständigheter icke bliva synnerligen stor — är för dem av huvudsaklig vikt att under vikariatsförordnanden samla de meriter, som erfordras för vidare fortkomst på domarbanan eller för vinnande av annan befordran. Möjlighet härtill skulle endast i ringa utsträckning komma att stå till buds i

förevarande, av allenast ett tingslag bestående domsaga, där biträdande domare samt förste och andre notarie redan äro anställda.

Ej heller torde en lösning av svårigheterna stå att vinna i samband med biträdande-domarinstitutionen i dess nuvarande gestaltning. Länsstyrelsen i Stockholms län har för sin del förordat, att man, i stället för att tillgripa en mera långt gående åtgärd, borde fortgå på den redan inslagna vägen för arbetets ordnande och förordna en biträdande domare, försedd med en efter förhållandena i domsagan avpassad instruktion. Vid en uppdelning av göromålen i domsagan mellan häradshövdingen och den biträdande domaren synes en sådan ordning närmast böra ifrågakomma, att inskrivningsärendena åläggas den biträdande domaren, under det den ordinarie domaren i främsta rummet handlägger rättegångsmålen, vilka kräva större erfarenhet och skicklighet. Det är emellertid högeligen önskvärt att den, som vid en domstol skall handhava lagfarts- och inteckningsärenden, föra fastighetsböcker och hjälplistor till dem samt utfärda gravationsbevis, får under en längre tid ägna sig åt detta värv. Ansvaret för felaktiga inskrivningar eller andra förbiseenden komma då i allmänhet att drabba den det vederbör, och kontrollen och därmed även rättssäkerheten bliver en helt annan än när ledningen handhaves av ofta växlande tjänstemän. Dessa synpunkter hava gjorts gällande jämväl av hovrätten, som uttalar, att det icke borde ifrågakomma att å den biträdande domaren överflytta domsagans hela inskrivningsväsende eller större delen därav. Även processkommissionen utgår från olämpligheten av en anordning av ifrågavarande slag.

Den enda lämpliga utväg, som synes mig stå till buds för att komma ur de nuvarande svårigheterna, är att genomföra en mera bestående uppdelning av arbetet i domsagan ävensom av ansvaret för arbetets utförande. En liknande uppfattning omfattas jämväl av såväl tillförordnade domhavanden som hovrätten och processkommissionen. Emellertid hava av dem framlagts två väsentligt skiljaktiga förslag för frågans lösande. Det ena av dessa går ut på den nuvarande domkretsens uppdelning i två särskilda domsagor, och det andra avser en sådan fördelning av göromålen i den nuvarande domsagan, att hela inskrivningsväsendet på eget ansvar övertages av en fast anställd tjänsteman.

Förslag i sistnämnda riktning har först väckts av nuvarande tillförordnade domhavanden. Han har i detta avseende anfört, att i sådana domkretsar som Södra Roslags domsaga måste å ena sidan kravet å högt kvalificerade domare strängt upprätthållas, medan å andra sidan

Tillförordnade domhavanden.

arbetet i domsagan med lika nödvändighet föranleder, att den stora mängden av icke rättegångsärenden tillförsäkras en sådan handläggning, att de i förevarande fall med alldeles särskild skärpa framträdande kraven å ordning och reda samt snabbhet varda i görligaste mån tillgodosedda. Detta förutsatte emellertid en arbetsorganisation, som vore fristående i förhållande till det övriga arbetet å domarkansliet icke blott med avseende å arbetsledare utan jämväl och kanske framför allt i fråga om arbetsbiträden. En ombildning av den nuvarande biträdande domarinstitutionen i sådan riktning, att biträdande domarens verksamhetsområde komme att omfatta den del av göromålen, som vore av beskaffenhet att böra såsom särskild grupp avskiljas från övriga göromål, d. v. s. inskrivningsärendena, skulle komma att för ifrågavarande domsaga, liksom i allmänhet för de mycket stora domsagorna, innebära en huvudsaklig lösning av föreliggande problem. Av denna anledning ansåge sig den tillförordnade domhavanden icke kunna tillstyrka en delning av Södra Roslags domsaga, utan hade han funnit sig böra hemställa om åtgärders vidtagande för inrättande i domsagan av en inskrivningsdomarbefattning. En kärnpunkt med avseende å denna ordning skulle vara, att arbetet med lagfarts- och inteckningsprotokollens uppsättande anförtroddes åt fast anställda, icke rättsligt bildade biträden. Detta system, som av honom tillämpats, hade visat sig medföra högst väsentliga fördelar och åstadkommit möjligaste snabbhet vid ärendenas expediering. Givetvis skulle nämnda arbete stå under ständig kontroll av den för arbetets behöriga utförande ansvarige. Det sålunda organiserade kansliet för lagfarts- och inteckningsärenden skulle stå under ledning av inskrivningsdomaren.

Beträffande kostnaderna för den föreslagna anordningen har tillförordnade domaren, i nära anslutning till det förslag rörande sportelsystemets avskaffande för domare, som under hösten 1921 avgivits av tillkallade sakkunniga, utgått från, att såväl häradshövdingen och inskrivningsdomaren som de rättsbildade biträdena och skrivbiträdena helt skulle avlönas av statsverket, till vilket expeditionslösen skulle ingå.

Hovrätten.

Hovrätten anser för sin del en lösning icke kunna för närvarande vinnas på den väg tillförordnade domaren ifrågasatt utan hävdar, att annan utväg ej funnes än en territoriell förändring i domsageindelningen. I sådant hänseende hemställer hovrätten om domsagans uppdelning i två särskilda domsagor. Till stöd för sin mening har hovrätten anfört bland annat följande:

Utan tvivel kunde goda skäl anföras till stöd för att hos oss likasom i flere andra länder hålla inskrivningsärendena skilda från de egentliga domargöromålen samt uppdraga de förra åt en tjänsteman med lägre kvalifikationer och lägre men likväl god avlöning. Antagligt vore väl ock, att en dylik anordning komme att här i landet bilda ett väsentligt led i en blivande rättegångsreform. Om frågan sålunda upptoges i samband med övriga organisatoriska spörsmål rörande rättegångsväsendet, stode det statsmakterna öppet att, med tagen hänsyn till alla de omständigheter, som kunde vara av betydelse för en tillfredsställande rekrytering av domstolspersonalens olika grenar, på lämpligt sätt avväga inskrivningsdomares avlönings- och befordringsförhållanden. Att åter, med huvudsakligt bibehållande av den nuvarande domstolsorganisationen, söka däri inpassa inskrivningsdomarbefattningar, torde vara förenat med avsevärda svårigheter. Den, som tillträdde en befattning såsom inskrivningsdomare, borde enligt hovrättens uppfattning i regel ej befordras till annat slags syssla och ej heller transporteras till motsvarande befattning å annan plats. Skulle en inskrivningsdomare kunna påräkna befordran till egentlig domarbeställning eller annat mera kvalificerat ämbete, eller skulle han hava utsikt att lätt vinna transport till annan ort, ginge man miste om den kontinuitet i inskrivningarnas handhavande, som, i varje fall på inskrivningsväsendets nuvarande ståndpunkt, vore av synnerlig vikt och jämväl kunde i stort sätt sägas nu stå till buds. Att sålunda betaga inskrivningsdomare möjligheten av befordran eller transport skulle emellertid näppeligen låta sig göra under annan förutsättning än att *antingen* befattning såsom inskrivningsdomare bleve en reträtt för personer, som efter långvarig tjänstgöring i egentliga domarvärv visat sig olämpliga för dylik tjänstgöring och vore ur stånd att slå in på en annan levnadsbana, *eller ock* inskrivningsdomarnas avlöning bleve så förmånlig, att anställningen, trots allt, kunde locka yngre personer med det slags duglighet, som härvidlag vore av nöden. Det förra alternativet förefölle föga tilltalande, och vad anginge det senare syntes föga antagligt, att statsmakterna skulle i frågans nuvarande läge vara beredda till en reglering av avlöningen, som kunde göra ifrågavarande domarbefattningar tillräckligt lockande såsom slutmål för en yngre dugande jurist. Ett omedelbart tillsättande av inskrivningsdomare syntes i varje fall vara uteslutet redan av den grund att frågan om avskaffande av häradshövdingarnas nuvarande sportler och om skrivbiträdens avlönande av staten tillsvidare vore olöst. Så länge skrivbiträdena avlönades av häradshövdingen, måste det tydligen bliva han, som bestämde om deras antal, antagande och indelning till arbete. Anordnandet av inskrivningsdomarbefattningar syntes åter förutsätta, att antingen inskrivningsdomaren själv eller ock ojävig myndighet finge bestämmanderätt i dessa hänseenden.

Hovrätten upptager vidare till bemötande de invändningar, som beträffande en uppdelning i två domsagor gjorts med hänsyn till den pågående utredningen om en rättegångsreform, kostnaderna för anskaffande av erforderliga tings- och kanslilokaler, möjligheten av en förändring av områdena för de nya domsagorna genom inkorporering av större delar av dem i Stockholm m. m. Beträffande de ökade årliga kostnaderna för staten,

som skulle uppstå genom en delning, har hovrätten beräknat dem till omkring 12,300 kronor, vartill komme dyrtidstillägg och eventuell avlöning till en biträdande domare.

Processkommissionen.

Processkommissionen utgår liksom hovrätten från att en uppdelning av göromålen i domsagan är den enda utväg, som kan ifrågakomma för att avhjälpa de rådande olägenheterna i avseende å handläggningen av domargöromålen i domsagan. Vid bedömandet av denna fråga anser sig kommissionen emellertid böra i främsta rummet taga hänsyn till, huruvida den ena eller andra åtgärden kunde vara att förorda ur synpunkten av genomförandet av en rättegångsform. I detta hänseende anför kommissionen:

Processkommissionen hade i avseende å den framtida organisationen av våra underdomstolar tänkt sig, att varje domsagas område borde göras så stort, att domsagans förvaltning kunde giva fullt arbete åt flera fast anställda domare; antalet i en normaldomsaga hade beräknats till tre. Härmed skulle vinnas, att göromålen i domsagan kunde efter deras kvalitet uppdelas mellan de särskilda domarna. Den främste domaren inom domsagan skulle då handlägga de större och viktigare målen, en finge behandla övriga mål och en föreestå inskrivningsväsendet. I de orter, där de geografiska förhållandena betingade, att ett större befolkningsantal sammanfördes i en domkrets, finge de ordinarie domarna vara än flera, likasom det åter i glest befolkade trakter kunde vara nödvändigt att bestämma en domsagas domsområde så, att blott ett mindre antal domare erfordrades. Den antydda fördelningen av göromålen torde lämna vida bättre garanti för ett tillfredsställande arbetsresultat än den nuvarande ordningen, enligt vilken i regel häradshövdingen skall hava att behandla alla mål och ärenden och detsamma skall gälla om hans tillfälliga vikarie för den tid eller den förrättning, hans vikariat avser. Den möjliggjorde ock tätare rättssammanträden inom varje domkrets. Om denna tanke realiserades, komme antalet domsagor att bliva mindre än nu. Toge man hänsyn till att en sådan ändring i organisationen skulle kunna utan för stora olägenheter genomföras, vore det tydligen av vikt att iakttaga stor varsamhet i fråga om domsagors uppdelande på flera. Särskilt borde detta gälla vid sådana fall, då en delning icke påkallades av geografiska förhållanden. Vad den nu ifrågavarande domsagan anginge, vore det uppenbart att de geografiska förhållandena ingalunda lade något hinder i vägen för att hela domsagans nuvarande område fortfarande vore förenat till en domkrets med centrum i Stockholm. Det kunde förutses att, om en delning komme till stånd, bägge häradshövdingarna komme att hava kansli i Stockholm, och sannolikt komme även tingen för dem bägge att hållas där. Det vore uteslutande göromålens mängd, som skulle betinga en delning. Vid sådant förhållande syntes en delning böra genomföras, allenast om annan utväg för avhjälpande av de nu bestående missförhållandena icke stode till buds.

Enligt processkommissionens mening vore den lämpligaste utvägen till arbetsförhållandenas ordnande att, i anslutning till vad tillförordnade domhavanden föreslagit, åtgärder vidtoges för anställande i domsagan av en ordinarie inskrivningsdomare, som skulle hava att övertaga alla de göromål, som i avseende å inskrivningsväsendet nu ålåge häradshövdingen. Till utvecklande av denna sin mening anför kommissionen:

Genom en sådan anordning skulle häradshövdingen befrias från det tidsödande arbetet med kontrollen över inskrivningsärendena och kunna uteslutande ägna sig åt den egentliga dömande verksamheten. Under förutsättning att till inskrivningsdomare erhölles en person med tillräcklig erfarenhet och duglighet och som hade stadigvarande anställning i sådan egenskap, skulle den önskliga säkerheten och kontinuiteten i dessa ärendens behandling betryggas. Inskrivningsärendenas behandling skulle bliva vida bättre än nu, då de vid häradshövdingens ledighet från tingssammanträde måste överlåtas åt hans tillfälliga vikarie. Anordningen skulle ur synpunkten av inskrivningsärendenas handläggning även bliva förmånligare än en delning av domsagan, enär även efter en sådan delning antalet inskrivningsärenden i vardera domsagan skulle bliva så stort, att häradshövdingen svårligen kunde medhinna den enligt hovrättens uttalande erforderliga kontrollen. En nödvändig förutsättning för att den ifrågasatta anordningen skulle fylla sitt ändamål vore emellertid, att befattningen såsom inskrivningsdomare bleve ordinarie och att dess innehavare erhölle god avlöning. Om dessa villkor uppfylldes, borde hinder ej möta att få tjänsten på tillfredsställande sätt besatt, ehuru det måste förutsättas, att inskrivningsdomartjänsten i allmänhet ej bleve en övergångsbefattning till häradshövdingbeställning. Anordningen bleve ganska likartad med den, som funnes i de större städerna, där inskrivningsväsendet skötes av ordinarie tjänstemän, som i allmänhet ej taga befattning med andra ärenden. Det hade veterligen ej mött större svårighet att få dessa tjänster väl besatta, och anordningen syntes i dessa städer fungera synnerligen väl.

Den ifrågasatta anordningen skulle vara ett steg i den riktning, vari processkommissionen tänkte sig utvecklingen böra gå vid processreformens genomförande, och kunde således med hänsyn härtill anbefallas. Processkommissionen kunde icke heller finna, att avgörande hinder skulle möta mot inpassande av en dylik institution i den nuvarande organisationen. För ändamålet erfordrades väl en lagändring, enligt vilken i domsaga, där inskrivningsdomare funnes, han skulle hava att i stället för häradshövdingen handlägga alla inskrivningsärenden i domsagan, men en sådan ändring borde utan större svårighet eller tidsutdräkt kunna åstadkommas. Antagligt vore, att även i en del andra domsagor en anordning sådan som den föreslagna kunde vara av behovet påkallad. Därest häradshövdingarnas löneförhållanden, på sätt föreslaget vore, ändrades därhän, att de väsentligen erhölle sin avlöning direkt av staten och denna övertoge kostnaden för domsagornas förvaltning, borde det vara synnerligen lätt att i organisationen infoga inskrivningsdomaren med erforderliga biträden. Då häradshövdingämbetet i domsagan för närvarande vore ledigt, borde ej heller större svårighet möta att för tiden till dess en ny löneregleringen kunde komma i tillämpning på lämpligt sätt fördela inkomsterna

av domsagan mellan häradshövdingen och inskrivningsdomaren och i samband därmed åstadkomma en ordning, genom vilken inskrivningsdomaren finge till sitt förfogande det antal biträden, som för hans verksamhet bleve erforderligt. Även om något tillskott av statsmedel utöver vad nu utginge skulle erfordras, torde detta ej kunna behöva uppgå till ett belopp motsvarande den kostnad, som skulle uppstå genom tillsättande av en ny häradshövding.

Tingslagsborna och häradsrätten.

Slutligen må anmärkas, att vid sammanträde i frågan inför Södra Roslags häradsrätt med tingslagsborna framhölls allmänt av ombuden för kommunerna i domsagan, att åtgärder till befordrande av en snabbare expedition av lagfarts- och inteckningsärenden skyndsamt borde vidtagas. Först i sista hand borde för ändamålet tillgripas det medel, som bestode i domsagans delning. Vid frågans bedömande kunde icke bortses från uppkommande spörsmål om inkorporeringar. En delning skulle jämväl bliva ekonomiskt betungande, då nuvarande tingshus icke kunde rymma ännu ett kansli. Härtill komme, att resultatet av den pågående utredningen rörande en omdaning av vårt lands rättegångsväsende borde avvaktas. Ombudet för en kommun föreslog, att i första hand försök gjordes att ombilda den nuvarande biträdande domarinstitutionen i sådan riktning, att arbetet med ovannämnda ärenden uppdroges åt en särskild inskrivningsdomare.

Häradsrätten ansåg, under åberopande av de skäl, som av tillförordnade domhavanden anförts i ovan omförmälda av honom i ärendet avgivna yttrande, att delning av domsagan icke borde företagas.

Departementschefen.

Med hänsyn till de skäl, som av processkommissionen åberopats, anser jag den under nuvarande förhållanden lämpligaste utvägen att komma ur de svårigheter, som i Södra Roslags domsaga uppstått med avseende å domargöromålens handhavande, vara en sådan uppdelning av arbetet i domsagan, att hela inskrivningsväsendet jämte därtill hörande expeditioner anförtros åt en särskild funktionär med högre avlöning och mera stadigvarande ställning än den, som för närvarande tillkommer en biträdande domare. I allt fall synes mig en sådan ordning böra prövas, innan åtgärder vidtagas, som i sin mån innebära ett försvårande av övergången till en eventuellt blivande ny rättegångsordning. En blick på statistiken visar, att efter genomförandet av denna ordning de göromål, som skulle tillkomma såväl häradshövdingen som den föreslagna nya biträdande domaren, skulle bliva synnerligen omfattande och taga i anspråk deras fulla arbetskraft. På grund av mängden av inskrivningsärenden och de svårigheter, som med nuvarande fastighetsbokföringsmetod äro förenade med arbetets utförande, torde

till och med kunna ifrågasättas, huruvida den nye biträdande domaren må medhinna det arbete, som skulle komma att åligga honom. Givet är att för befattningens uppehållande kräves en erfaren och dugande tjänsteman samt att denne har till sitt förfogande ett fullt tillräckligt antal juridiskt bildade biträden ävensom skrivbiträden, vilka kunna på egen hand utföra protokollsuppsättningar m. m. Lyckas man såsom ledare för en dylik inskrivningsavdelning förvärva en skicklig person och beredes denne möjlighet att anställa och behålla en driven personal, synes mig ett gott resultat kunna vinnas och den nu ständigt hotande faran av arbetsbalans kunna undvikas. Härvid må jämväl erinras, att på senare tid, bland annat i en nyligen från häradshövdingen i Sollentuna och Färentuna härads domsaga K. Dahlberg till Kungl. Maj:t inkommen framställning, fråga väckts om införande av förbättrade metoder för fastighetsbokföringen på landet. Det nuvarande systemet för denna bokföring har icke kunnat lösa de nya problem, som uppstått genom uppkomsten i stor utsträckning inom domsagornas områden av stadsliknande samhällen, vilka ofta nått en folkmängd, överträffande ett flertal av våra städers. Berörda framställning rörande förbättring av förhållandena bygger närmast på införandet även i större utsträckning, än enligt nuvarande lagbestämmelser må ske, av en ordning motsvarande den för närvarande i stad gällande. Kunde en dylik förenkling ske, skulle detta bliva till stor lättnad för domsagor av den typ Södra Roslags domsaga företräder och ytterligare garantier vinnas, att den biträdande domaren å inskrivningsavdelningen i nämnda domsaga skulle kunna fullgöra gällande föreskrifter för arbetets färdigställande.

Såsom förutsättning för att en inskrivningsavdelning sådan som den föreslagna skall fylla sitt ändamål, har processkommissionen framhållit nödvändigheten av kontinuitet i arbetets ledning. För sådant ändamål har den nybildade tjänsten såsom biträdande domare ansetts böra bliva ordinarie samt innehavaren tillförsäkras god avlöning. I sistnämnda hänseende är jag fullt ense med processkommissionen. Däremot anser jag mig, även om många skäl kunde tala för en sådan ordning, icke kunna föreslå, att tjänsten genast från början sättes på ordinarie stat. Dels är här fråga om ett prov, varunder erfarenhet bör samlas rörande lämpligheten av ett nytt system, vilket sedermera eventuellt må komma till användning ytterligare i en eller annan av våra övriga större domsagor. Vidare må erinras att, såsom ovan antytts, frågan om avlöningsförhållandena för häradshövdingarna och övrig personal i domsagorna befinner sig under omprövning, därvid föreslagits, att häradshövdingarna väsentligen skola erhålla sin avlöning direkt av staten och

att denna övertager kostnaden för domsagornas förvaltning. Givet är att, om en sådan anordning genomföres, den även kommer att i hög grad inverka på inskrivningsavdelningens ställning och avlöningsförhållandena för dess personal. Har man att utgå från det nuvarande avlöningssystemet i domsagan, då domaren såsom en statens entreprenör mot rätt att uppbära viss lösen å utfärdade expeditioner har skyldighet att betala skrivbiträdena och bestrida övriga förvaltningskostnader, måste helt andra och mera invecklade regler fastställas vid organiserandet av inskrivningsavdelningen än om enligt en ny ordning staten ensam svarar för alla förvaltningskostnader. I avbidan på det slutliga avgörandet av frågan om nytt avlöningssystem för häradshövdingarna och vad därmed sammanhänger lärer även böra anstå med den slutliga prövningen av inskrivningsavdelningens organiserande.

Jag håller emellertid före att, även om sålunda den nye biträdande domaren icke redan nu kan uppföras på ordinarie stat, åtgärder böra vidtagas för inskrivningsavdelningens upprättande. Såsom nyss nämnts kan visserligen vara att förvänta, att inom jämförelsevis kort tid ett avgörande av frågan om en ny lönereglering för häradshövdingarna kan emotses. Men dels kan utgången av sagda avgörande vara oviss och dels måste därmed dröja i allt fall något år. Att i avbidan härpå hålla öppet spörsmålet om åtgärder för tryggande av ordningen med avseende å arbetet i Södra Roslags domsaga synes mig omöjligt. Rättssäkerheten och kraven på nödig snabbhet i förvaltningen kräva dylika åtgärder. Ej heller kan man begära, att en häradshövding skall för någon längre tid stå ut med en arbetsbörda sådan som den föreliggande och ensam bära det därmed förenade ansvaret. Även om man genom en mera tillfällig anordning icke kan nå allt, som genom en för längre framtid byggd organisation må vinnas, synas dock tillräckliga fördelar vara att vänta för att motivera ett provisorium i avbidan på avgörandet av häradshövdingarnas löneregleringsfråga. Detta provisorium torde böra planeras att vid behov fortvara två eller tre år. Under denna tid bör man givetvis söka att få behålla samma person såsom inskrivningsavdelningens ledare.

Redan i samband med de förslag, som av processkommissionen m. fl. framlagts rörande upprättandet av en fast inskrivningsavdelning, har framhållits nödvändigheten av att en god avlöning tillmätes avdelningens chef. Detta torde givetvis vara en förutsättning, om möjlighet skall förefinnas att förvärva och behålla en för ändamålet fullt lämplig och skicklig person. En vice häradshövding äger för närvarande att uppbära ett arvode av 4,500 kronor om året jämte ett ålderstillägg efter

5 år å 500 kronor. Förvaltar han häradshövdingämbete, äger han dessutom åtnjuta arvode efter 3,000 kronor för år. Han kommer sålunda upp till en inkomst av 8,000 kronor. Till jämförelse må nämnas, att enligt domsagestadgan en biträdande domare uppbär årligt arvode med 4,000 kronor, varav hälften innehålles, därest han är vice häradshövding. I sistnämnda fall utgör alltså hans lön 6,500 kronor samt med ålderstillägg 7,000 kronor. För att en dugande person skall kunna förvärvas såsom chef för inskrivningsavdelningen torde avlöningen böra sättas ej obetydligt högre än avlöningen till en vice häradshövding, som förvaltar häradshövdingämbete. Lämpligt synes vara, att denne särskilt kvalificerade biträdande domare jämställes med en byråchef samt i överensstämmelse med de grunder, som gälla för sådan tjänsteman i oreglerat verk, berättigas uppbära ett arvode av 8,100 kronor för år ävensom ett belopp av 1,000 kronor motsvarande tillfällig löneförbättring eller tillhopa 9,100 kronor, därav 2,800 kronor skulle motsvara tjänstgöringspenningar. Härtill skulle komma ett ålderstillägg å 600 kronor efter 5 års tjänstgöring. Vid beräkning av nämnda tid torde, enligt i övrigt i allmänhet gällande grunder, böra få medtagas även tid, varunder den biträdande domaren förut innehaft mera sammanhängande domarförordnande. Dylika avlöningsförmåner synas mig böra tillkomma ifrågavarande biträdande domare, även om för närvarande endast är fråga om ett provisorium. En sådan förmån torde emellertid icke vara nog för att å tjänsten kvarhålla en lämplig person och därigenom i möjligaste mån bevara den kontinuitet, som är så betydelsefull för befattningen. Omöjligt är visserligen ej, att man kan erhålla en person med det intresse för det arbete, som skulle förekomma å inskrivningsavdelningen, att han vore villig att för framtiden kvarstanna å befattningen. Man måste emellertid utgå från att detta, åtminstone under de första åren, icke blir förhållandet, utan att den biträdande domaren tager befattningen såsom en övergång till häradshövdingbeställning. På grund härav torde bliva nödvändigt att medgiva att åtminstone under två år tjänstgöringen må i merithänseende jämställas med förordnande å häradshövdingämbete.

Vad angår frågan om den personal, som må stå till den biträdande domarens förfogande, synes, i överensstämmelse med vad därom i ärendet anförts, arbetet å inskrivningsavdelningen böra i stor utsträckning baseras på icke juridiskt utbildad personal, vilken skulle hava att mera självständigt uppsätta protokoll m. m. För biträde vid den omfattande kontrollen av detta arbete samt vid uppsättande av de talrika och besvärliga gravationsbevisen och dylikt torde tarvas en förste och en andre notarie förutom å avdelningen mera tillfälligt anställda unga jurister.

Nämnda båda notarier skulle avlönas enligt den ordning, som i allmänhet gäller för dylika notarier och enligt vilken staten i arvode till förste notarie betalar 2,400 kronor om året samt i bidrag till avlönande av andre notarie 1,000 kronor om året. Av andre notariens lön bestridas 800 kronor av häradshövdingen.

Beträffande ersättningen till skrivbiträden samt övriga förvaltningskostnader torde man, under nuvarande förhållanden och så länge frågan om häradshövdingarnas löneregleringen icke vunnit definitiv lösning, hava att utgå från nu gällande ordning. Sålunda bör det åligga häradshövdingen att mot rätt att uppbära expeditionslösen bestrida sagda kostnader. En allmän regel härom torde emellertid icke vara tillräcklig. Det synes icke böra helt ligga i häradshövdingens hand att träffa avgörande rörande det antal biträden, som skall anställas å inskrivningsavdelningen, eller om personalens avlöning. Tvistigheter skulle härvid möjligen kunna komma att uppstå mellan häradshövdingen och den biträdande domaren. För att giva full stadga åt avdelningens organisation och nödig styrka åt den biträdande domarens ställning torde böra åt en utomstående opartisk myndighet överlämnas att besluta rörande nämnda frågor. Detta uppdrag synes lämpligen böra givas åt hovrätten. Anmärkningsvis må nämnas, att för avdelningen ansetts bliva erforderliga fem fast anställda skrivbiträden, därav tre med mera kvalificerade uppgifter.

En anordning sådan som den nu föreslagna torde kunna genomföras redan på grundval av nu gällande lagstiftning. Då anordningen emellertid skulle innebära en inskränkning i de befogenheter, som eljest lagligen tillkomma häradshövdingen, och då den skulle kunna komma att medföra en för häradshövdingen i ekonomiskt avseende kännbar begränsning i hans möjligheter att i besparingssyfte inskränka på skrivbiträdenas antal och avlöning, torde förbehåll böra göras såväl i kungörelsen rörande häradshövdingämbetets ledigförklarande som i den fullmakt, som kommer att utfärdas för blivande häradshövding, beträffande skyldighet för denne att finna sig i sagda anordning.

Vidkommande den personal, som bör stå till förfogande för häradshövdingen själv, torde han fortfarande, med hänsyn till det omfattande arbete som skulle åligga honom, böra tillförsäkras åtminstone en förste och en andre notarie. Härtill komma tillfälligt anställda juridiskt utbildade biträden samt skrivbiträden till det antal han kan finna nödigt och av egna medel bekostar.

Ett genomförande av det nu framlagda förslaget skulle medföra följande kostnader för statsverket. Den nuvarande biträdande domartjänsten komme att förvandlas till en dylik mera kvalificerad befattning

med en avlöning, bortsett från ålderstillägg, å 9,100 kronor. Under förutsättning att den biträdande domaren icke är vice häradshövding skulle genom avlönandet av den nye biträdande domaren uppkomma en merutgift för staten å 5,100 kronor eller å 5,700 kronor med beräkning av ålderstillägg åt bemälde domare. Skulle denne vara vice häradshövding blir merutgiften respektive 2,600 kronor och 3,200 kronor, såvida vice häradshövdingen ej åtnjuter ålderstillägg, då skillnaden blir än mindre. Härtill kommer statens kostnader för arvode åt en förste notarie 2,400 kronor och åt en andre notarie 1,000 kronor. Summan av statens kostnader i anledning av den nya anordningen skulle sålunda uppgå till högst 9,100 kronor eller, om den nye biträdande domaren är vice häradshövding utan ålderstillägg, högst 6,600 kronor, allt bortsett från dyrtidstillägg.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

dels att i Södra Roslags domsaga må såsom chef för en därstädes i överensstämmelse med ovan angivna grunder upprättad avdelning för behandling av inskrivningsärenden, utfärdande av gravationsbevis m. m. för högst tre år tillsättas en biträdande domare med ett arvode av 9,100 kronor om året jämte rätt till ett ålderstillägg å 600 kronor efter 5 års tjänstgöring, i vilken må inräknas mera sammanhängande förordnande å domartjänst;

dels att i samma domsaga må anställas, utöver den förste och den andre notarie som enligt gällande bestämmelser för närvarande må där antagas, ytterligare en förste och en andre notarie för tjänstgöring å avdelningen för inskrivningsärenden;

dels ock att den ersättning, som statsverket har att bestrida för nämnda tjänstemäns avlönande, må utgå av det under andra huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till bidrag till domsagornas förvaltning.

Vad departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt finner Hans Maj:t konungen gott bifalla; och skall till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

N. Cervin.